

Latvijā jāievieš obligāta augstākā izglītība

Par skolēnu sagatavošanu eksakto studiju apguvei un absolventu profesionālo nākotni Neatkarīgās intervija ar Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) rektoru Leonīdu Ribicki.

– Valsts turpina samazināt budžeta vietu skaitu sociālajās zinātnēs, palielināt eksaktajās, lai gan dažkārt augstskolas tajās nespēj aizpildīt budžeta vietas. Vai RTU ir programmas, kur uz budžeta vietām nākas lūgties studētgrībētājus, izsludināt papildu uzņemšanu?

– To izsludinām katru gadu, uzņemšana ir līdz 1. septembrim, līdz kuram budžeta vietas aizpildās. Mēs pat uzņemam papildus studentus budžetā uz augstskolas rēķina, lai aizvietotu pavasarī atskaitītos studentus. Šobrīd uz 2192 budžeta studiju vietām pieteikušies 2529 reflektanti, kas RTU studiju programmas ir izvēlējušies par savu pirmo prioritāti.

– Kāds ir reflektantu sagatavotības līmenis? Vidusskolu centralizētajos eksāmenos (CE) šogad sliktākie rezultāti uzrādīti vēsturē un matemātikā, arī ķīmijā, bioloģijā un fizikā CE vidēji nokārtoti sliktāk nekā pērn.

– Valsts noteiktais 5% sliekšnis no zināšanu apjoma, lai iegūtu pozitīvu vērtējumu CE, ir pārāk zems, tas jāpaaugstina. Pietiek atrisināt vienu uzdevumu, un eksāmens ir ieskaitīts. Augstskolā zemākais pozitīvais vērtējums ir 4 no 10 ballēm vai 40% no apjoma. Jaunieši, it īpaši eksaktajās zinātnēs, nav labi sagatavoti studijām. Pirmajā kursā septembrī veicam pārbaudi matemātikā, lai tiem, kam ir vājas zināšanas, piedāvātu bezmaksas papildu nodarbības, lai viņi var sekot līdzī studijām. To darām jau gadiem, jo vidusskolēnu zināšanu līmenis nav apmierinošs.

– Valsts izglītības satura centrs aplēsis – ja šī barjera būtu 10%, eksāmenu nenokārtojušo skaits desmitkārtos. Vai, paceļot šo sliekšni, jūs saņemtu labāk sagatavotus reflektantus?

– Nemainot attieksmi un neieguldot papildu līdzekļus fizikas, ķīmijas, bioloģijas, matemātikas apmācībā skolās, nekas labāks nebūs. Tomēr jaunieši grib beigt vidusskolu un, ja paaugstinās prasību līmeni eksāmenos, cerams, sasparosies. Ir bijuši projekti fizikas kabinetu iekārtošanai skolās, bet ar to ir par maz.

– Domājat, ka līdzīgu efektu varētu dot arī fizikas un ķīmijas obligātā CE ieviešana?

– Esmu pārliecināts, ka, šos eksāmenus ieviešot kā obligātus, jaunieši būs spiesti tos mācīties un pēc tam teiks paldies! Pat, ja jaunietis studēs jurisprudenci, fizikas un ķīmijas zināšanas viņam noderēs dzīvē. Tagad, ja bērns nav mācījies šos priekšmetus pilnā apjomā, viņam vispār nav iespēju studēt tehnoloģiskajās universitātēs, medicīnas studijās. Kāpēc atņemt bērnam iespējas?

– Kāpēc, redzot absolventu pārprodukciju sociālajām zinātnēs, RTU, kas specializējas vairāk tehniskajās studijās, vēl veidojat jaunu studiju tehnoloģiju un humanitāro zinātņu fakultāti citastarp ar pedagoģijas, psiholoģijas, politoloģijas, komunikāciju studiju kursiem? Turklāt laikā, kad valstī daudz runā par augstskolu specializēšanos, studiju dublēšanās novēršanu?

– Tur ir tehniskā tulkošana, studiju tehnoloģijas u.tml., tās viens no mērķiem arī būs radīt interneta apmācības līdzekļus, ko var studēt attālināti. Tā ir pasaules tendence. Visā fakultātē ir tikai trīs RTU budžeta vietas, valsts budžeta vietas nav nevienas. Līdz šim tās bija trīs atsevišķas struktūrvienības – Valodu institūts, Humanitārais institūts, kurā ir arī sporta katedra, un Tālmācības studiju centrs. Struktūrvienību zinātniskās darbības novērtējums nebija augsts, tāpēc tās apvienojām, lai paaugstinātu zinātnisko potenciālu.

– Tas ir augstskolas komercprojekts?

– Tieši tā. Un arī papildinājums mūsu pamatfakultātēm inženierzinātņu jomā, kas nodrošina starpdisciplināro attīstību. Tehnoloģijas, dažādas zinātnes nozares kopā ar humanitāro jomu nodrošina jauna biznesa sākumu. Tā dara daudzās universitātēs.

– Kādas, jūsuprāt, ir primāri veicamās reformas augstākajā izglītībā, par kurām daudz pēdējos gados runāts, bet maz darīts? Kā reāli novērst, piemēram, to pašu studiju programmu dublēšanos?

– Latvijā ir sešas universitātes un daudzas dažāda līmeņa specializētas augstskolas, privātās augstskolas, kur augstākā izglītība ir biznesa. Mums kaimiņos ir valstis, kuru lēmumu rezultātā privātās augstskolas palikušas ļoti nedaudz, – to var izdarīt arī Latvijā.

– Domājat, vajadzētu likvidēt privātās augstskolas vai būtiski samazināt to skaitu?

– Cik to ir Igaunijā? Viena! Un mums? To var izdarīt politiski, ja ir tāda vēlme, bet ir jāievēro brīvā tirgus likumi.

– Kāpēc to vajag?

– Kāpēc mēs nevaram dot visiem mūsu cilvēkiem iespēju konkurēt Eiropā, pasaulē? Dažiem Latvijā augstākā izglītība ir biznesa projekts. Mums ir jāinvestē mūsu jaunatnē, jādod iespēja iegūt valsts apmaksātu augstāko izglītību visiem, kas ir spējīgi to iegūt! Kāpēc Igaunija, kur ir teju divreiz mazāk iedzīvotāju, to var atļauties, bet mēs ne? Zviedrijā, Somijā, Dānijā nav jāmaksā par augstāko izglītību!

– Tad būtu būtiski jāpalielina budžeta vietu skaits, finansējums augstākajai izglītībai?

– Būtiski ne, pietiek, ja no 50 miljoniem eiro palielinātu līdz kādiem 200 miljoniem – tā nav liela nauda! 2009. gadā augstskolu budžets tika drastiski samazināts un joprojām palicis šajā līmenī.

RTU kopējais budžeta vietu skaits 2014. gadā ir 7079 un, salīdzinot ar pagājušo gadu, mazāk par 37 vietām. Esam izpildījuši prasību par 30% samazināt budžeta vietu skaitu sociālajās zinātnēs, bet tās ir divas trīs reizes lētākas nekā, piemēram, būvniecības vai mašīnbūves studijas. Inženierzinātnēs budžeta vietu skaits tika palielināts tikai par 2%. Valdība turklāt pilnībā nesedz vienas studiju vietas izmaksas, bet tikai 85% no pašu noteiktajām studējošā izmaksām. RTU jānopelna pašai klāt, lai garantētu kvalitāti.

– Izglītības un zinātnes ministre Ina Druviete minējusi, ka 40% vidusskolu absolventiem būtu jānodrošina iespējas studēt budžetā. Jūsuprāt, šim procentam jābūt daudz augstākam?

– Latvijā vajadzētu ieviest obligātu augstāko izglītību visiem. Bet mums jau vēl nav ieviesta obligāta vidējā izglītība, obligāta ir tikai deviņu klašu izglītība, ko arī ne visi iegūst.

– Tas automātiski radīs vairāk darba vietas, ekonomisko izaugsmi, vai tikai lielāku savstarpējo konkurenci un emigrācijas spiedienu?

– Protams, tas būs pienums Latvijas ekonomikai! Mēs jau konkurējam ne tikai savā starpā, bet Eiropā! Mums nav ne zelta, ne naftas, lai iegūtu labklājību

visai tautai, – pašiem jākļūst gudrākiem!

– Valsts vairāk pasūta speciālistus inženierzinātnēs, eksaktajās zinātnēs, arī uzņēmēju organizācijas prognozē ievērojamu šo jomu speciālistu pieprasījuma kāpumu tuvākajos gados. Vai, raugoties uz mūsu valsts atbalstu zinātnē, uz investīciju, uzņēmējdarbības vidi, demogrāfiju, varam droši prognozēt, ka pēc gadiem te būs zinātnietilpīgas ražošanas potenciāls, ka visiem šiem speciālistiem būs darbs Latvijā un viņi vienkārši neaizbrauks?

– Lai mēs varētu līdzināties vecajām Eiropas valstīm, mums sākumā 5–10 gadus jāiegulda daudz vairāk zinātniskās pētniecības attīstīšanā, nevaram finansējumu palielināt pamazām un noķert tos, kas jau ir tālu priekšā. Ja nav finansējuma, nav iespējams radīt jaunas zināšanas, tehnoloģijas. Bet tauta Latvijā ir ļoti spējīga, jo pie akūtā finansējuma trūkuma mums ir ļoti daudz augstu sasniegumu. Pēc drastiskās finansējuma samazināšanas 2009. gadā universitātes cīnās saviem spēkiem. RTU valsts budžeta finansējums veido tikai trešo daļu no mūsu budžeta, mēs sadarbojamies ar Latvijas un ārzemju uzņēmējiem, esam izveidojuši vērienīgu projektu atbalsta un attīstības departamentu, kas palīdz zinātniekiem piesaistīt līdzekļus no dažādiem fondiem. Mūsu ārvalstu studentu skaits pēdējos trīs gados ir trīskāršojies. Šogad no Uzbekistānas vien ir ap 600 pieteikumu, un nākamgad kopumā RTU būs ap 1500 ārvalstu studentu.

– IZM mērķis esot līdz 2020. gadam palielināt ārvalstu studentu īpatsvaru Latvijas augstskolās līdz 10%, tas ir – dubultot.

– Šos 10% mēs sasniegsim jau nākamgad!

– Ir kaut kas, kas traucē viņus piesaistīt?

– Jā. Mums jāveic aģentu, kas palīdz rekrutēt studentus, valsts iepirkums. Jāizsludina konkurss ārzemju aģentūrām un jāizvēlas tā, kas sola lētāk. Kurš garantē, ka tādējādi nepiesakās tie, kas grib tikai iekļūt Eiropā? Cīnījāties gadu, lai šīs normas maiņu dabūtu politiķu dienaskārtībā, ceram, ka valdība to mainīs. Iepirkums jāveic arī, lai uzaicinātu kādu ārvalstu lektoru, piemēram, Nobela prēmijas laureātu. Ko tad, ja uzvarēs, piemēram, Miera, nevis Fizikas prēmijas ieguvējs?

– Daudz diskutētā norma par latviešu valodas prasībām profesoriem jums netraucē? Izteikt ar vieslektoriem?

– Varam daļu lekciju lasīt angļu valodā tajās studiju programmās, kuras veidojam kā starpuniversitāšu un starpvalstu studiju programmas. Piemēram, Latvijas – Spānijas vai Latvijas – Dānijas programmās varam praktiski visu programmu veidot angļu valodā. Ir mums Rīgas Biznesa skola, kas radīta sadarbībā ar ASV un Kanādas universitātēm un kur jau 22 gadus mācības notiek tikai angļu valodā. Tur gan studijas ir tikai par maksu.

Piesaistām profesorus, kas iegūst Fulbraita stipendijas ASV. Bet mūsu budžets neļauj uzaicināt pilnas slodzes profesoru no ārzemēm, jo mūsu profesora alga nav konkurētspējīga, mūsu profesoriem vēl papildus jānopelna zinātniskajos projektos, ko viņi arī sekmīgi dara. Bet, piemēram, Igaunijas valdība jau pirms 10 gadiem izveidoja centralizētu valdības apmaksātu viesprofesoru atbalsta fondu. Mēs, izmantojot ERASMUS apmaiņas programmu, uzaicinām profesoru uz divām nedēļām, kurās viņš nolasa lekciju kursu kā moduli, pieņem eksāmenu, bet mums jāpārķārto grafiks, jo tajā laikā citus priekšmetus studenti nemācās.

Latvija ir īpaša vieta, jo ar vismazāko valsts budžeta finansējumu augstākajai izglītībai Eiropā mēs sagatavojam pieprasītus augstākā līmeņa speciālistus Eiropā. Piemēram, Vācijā visi mūsu bakalauri, jo īpaši maģistri, atrod darbu.

– Bet vai mums jāgatavo šie speciālisti Vācijai un citām valstīm? Vai spēsim piedāvāt tāda līmeņa ražošanas attīstību, lai šie speciālisti varētu strādāt Latvijā?

– Tāpēc jau saku, ka vajag obligātu augstāko izglītību, lai šie speciālisti būtu spējīgi radīt paši savus produktus un uzņēmumus. Mums nav jābūt tikai darba ņēmējiem. Ir jāmacās būt par vadītājiem uzņēmumiem, kas rada jaunus produktus. Tāpēc arī RTU visās inženieru specialitātēs studentus iesaista produktu attīstībā līdzīgi kā pasaulē zināmā Ālto universitāte Somijā ar savu Design factory. Ālto universitāte tika izveidota, apvienojot Helsinku Tehnisko universitāti ar Ekonomikas augstskolu un Mākslas augstskolu. Mums RTU jau 22 gadus ir līdzīga kombinācija – ir Inženierekonomikas un vadības fakultāte, kurā ir nodokļu un muitas administrēšanas programma. Arhitektūras un pilsētplānošanas fakultātē ir arhitektūras un dizaina tehnoloģiju programmas. Mums ir savas modes skates, kur var redzēt dizainu ne tikai no tekstila, bet arī koka, metāla. Tagad administrācijas pienākums ir sadarbību starp fakultātēm aktivizēt tā, lai arī, piemēram, Enerģētikas un elektrotehnikas, Transporta un mašīnzinību vai Elektronikas un telekomunikāciju fakultātē studenti spētu attīstīt kopīgus produktus un, beidzot augstskolu, saprastu, kas ir jauna produkta veidošana, jauna biznesa uzsākšana, inovācijas, tehnoloģiju pārnese, ko visa Eiropa šobrīd pieprasa.

– Cik un kur jūsu absolventi strādā?

– Valsts ieņēmumu dienesta dati rāda, ka pēdējos trīs gados 98,3% mūsu absolventu strādā.

– Latvijā?

– Jā. Kāds jau atbrauc, aizbrauc. Arī pērn bija 98%.

– Tajā pašā laikā Nodarbinātības valsts aģentūras dati liecina, ka starp bezdarbniekiem ar augstāko izglītību inženieri, tostarp būvinženieri, elektroinženieri, mehānikas, elektronikas speciālisti, stabili turas galvgali kopā ar ekonomistiem. Tie ir vecie, padomju laiku inženieri?

– Lielākoties. Viss atkarīgs no tā, ko skaita un vai šie cilvēki vēlas tālāk izglītoties, mainīt specializāciju. RTU un pirms tam Rīgas politehnisko institūtu beiguši kopumā pāri par 120 000 cilvēku. Mūsu absolventu ir daudz.

– Bet vai esat pārliecināts, ka šodienas absolventiem bezdarbs nedraud un pārskatāmā nākotnē nebūs viņu pārprodukcija?

– Jā, esmu pilnībā pārliecināts, ka mūsu inženierzinātņu, arhitektūras, arī inženierekonomikas programmu absolventiem bezdarbs nedraud. Protams, ir jāuzlabo studiju process, jāiegulda daudz lielāki līdzekļi mācību laboratorijās, jaunās tehnoloģijās, jaunu, pasaulē aktuālu studiju programmu atvēršanā. Piemēram, iekārtas nanotehnoloģijās maksā, sākot no simts miljoniem. Vācijā vadošajās universitātēs tās ir jau gadus divdesmit. Mēs nainoiznierijas programmas studentus ERASMUS+ programmas ietvaros sūtām šos priekšmetus apgūt uz citām valstīm. Esam arī noslēguši sadarbības līgumu ar CERN – lielas jaudas enerģijas izpētes centru, kas ir lielākais pasaulē. Latvija ir viena no nedaudzajām valstīm Eiropā, kas nav noslēgusi līgumu ar šo pētniecības centru Nr. 1 pasaulē, bet RTU to noslēdza pirms diviem gadiem. Mūsu doktoranti tur ik gadu brauc, iegūst arī grantus. Protams, var teikt, ka viņi aizbrauks un neatbrauks atpakaļ. Dažus gadus varbūt neatbrauks, bet vēlāk noteikti atbrauks.

– Ja viņš būs augsta līmeņa zinātnieks vai inženieris ārvalstīs, kur var pilnveidoties, ja šādi apstākļi būs Latvijā, nez vai brauks atpakaļ.

– Pat, ja kāds aizbrauc, Latvijai ir labums. Varu minēt piemērus. Mans bijušais doktorants Dāvis Meike pirms pusgada ieguva zinātņu doktora grādu RTU, bet pēdējos trīs gadus viņš strādā a/s Daimler Vācijā, kur vienā rūpnīcā tiek ražotas 2800 Mercedes automašīnas dienā. To veic apmēram 3500 roboti. Mūsu students tiem uztaisīja energoefektivitātes paaugstināšanas pārveidotāju, ar kuru var iekonomēt elektroenerģiju līdz pat 15%, un tagad šī firma to ievieš savās ražotnēs. Mums ar viņiem kopā ir liels Eiropas projekts par aptuveni 7 miljoniem eiro uz trim gadiem. Jau otro gadu te, uz vietas, ražojam pārveidotājus, ko sūta uz Vāciju. Rūpnīca sadarbojas ar mums, un te notiek pētniecība un produkta attīstība.

Varu minēt arī mūsu Būvniecības fakultātes pasniedzēju Kasparu Kalniņu, kurš ir Eiropas kosmosa aģentūras pētnieks un kopā ar Būvniecības fakultātes Materiālu konstrukcijas institūta kolēģiem aktīvi sadarbojas lielo Airbus lidmašīnu čaulu pētīšanā. Industriālās elektronikas institūtā mums ir noslogoti pētnieki no rīta līdz vakaram, un viņi pelna normālu atalgojumu.